

FORUM

DEMOCRATIE IN AMERIKA

ERNST HIRSCH BALLIN - 15.11.2016

In 1835 en 1840 verscheen in twee delen het beroemde werk van de Franse edelman Alexis de Tocqueville, getiteld *De la démocratie en Amérique*. Het boek poogt inzicht te geven in de principes en werking van het Amerikaanse politieke systeem, maar is zeker geen kritiekloze loftuiting. De kracht van dit systeem is daarin gelegen dat het stem geeft aan de burgers – al waren vrouwen en slaven daarvan toen nog uitgesloten – maar, schreef hij, dat kan uitdraaien op een tirannie van de meerderheid, wanneer die zich beroept op de stelling dat het volk kan doen wat het wil (deel I, hoofdstuk 12). Inderdaad is het een huiveringwekkende gedachte dat rechten en vrijheden kunnen worden ontnomen aan mensen die bij verkiezingen in de minderheid zijn. Precies daarom behoort het tot de grondslagen van een democratische rechtsstaat dat elke staatsmacht gebonden is en blijft aan constitutionele waarborgen zoals onvervreembare rechten van de mens, en dat onafhankelijke rechters over die rechten waken. Dat is niet alleen een kwestie van grondwettelijke normen, maar ook van een politieke moraal die wil overtuigen, niet dwingen.

Heeft de Amerikaanse democratie weer eens haar kracht bewezen door een president te kiezen die de mensen die vergeten waren, niet meer vergeet? Met dit voornemen van de nieuw gekozen president opende NRC Handelsblad op 9 november 2016 zijn berichtgeving over de verkiezingsuitslag. Ongetwijfeld, stem geven aan de onmondigen is waardevol. Het verdwijnen van oude patronen zonder dat zich nieuwe perspectieven openen, heeft afkeer opgeroepen jegens de gevestigde orde. De erosie van sociale bescherming die door neoliberale economische modellen in de hand is gewerkt, heeft nu merkwaardigerwijs juist de beweging die dit in de VS het krachtigste had bepleit, aan de macht gebracht, met een presidentieel programma dat vrije handel wil afschaffen en vrij wapenbezit en vrije milieu-emissies bepleit. Vrijheid wordt willekeurig als de samenhang van rechten en plichten wordt losgelaten.

Democratie mag dus niet het machtsinstrument van meerderheden ten koste van minderheden worden. Dat is de betekenis van wederkerigheid en, misschien nog iets scherper gezegd, van solidariteit met degenen die niet van zichzelf sterk genoeg zijn om hun levensplannen te realiseren. De andere opponent van de gevestigde machten in de VS, Bernie Sanders, had degenen die tekortkomen, veel meer omvattend – ‘inclusief’ – in het oog dan de man die vrouwen en migranten van zich vervreemde.

De werking van de democratie is echter in een merkwaardige verbinding terechtgekomen met het favoriete model van wedstrijden en publiciteit daarover: dat van tweestrijd die een winnaar oplevert en een verliezer. Gezamenlijke vreugde wordt verdrongen, zoals de bedremmelde gezichten laten zien van topsporters die het behalen van een Olympische zilveren medaille niet meer als een succes kunnen vieren. *The winner takes it all.*

Misschien is dat wel het grootste risico van bozige overwinningen op verslagen tegenstanders in democratieën. De nieuwe president van de Verenigde Staten zal gesteund door een meerderheid van partijgenoten in het Congres alle benoemingen naar zijn hand kunnen zetten, ook die van de hoogste rechters. Het is een van de merkwaardigheden van de democratie in Amerika dat hun benoeming geheel is gepolitiseerd en dat zij toch voor het leven worden benoemd. Dat maakt de institutionele waarborgen voor een rechtsorde die iedereen gelijkelijk wil overtuigen en binden, wel heel kwetsbaar. Te kwetsbaar, zal wellicht blijken. Democratie moet wel tot iets leiden: wetten, wegen en werk bijvoorbeeld, maar ook vooruitzichten voor volgende generaties en bescherming van inkomen en zorg. Met het vertolken van ergernis over tekorten daarin is op zijn best de eerste stap naar verbetering gezet. De tweede stap vergt kennis en middelen, naast de bereidheid om de lasten die dat meebrengt, eerlijk te verdelen. Op al deze punten schieten politici die alleen maar de vertolkers van boosheid zijn, voortdurend tekort. Dat roept de volgende frustratie op, met zondebokken en nog meer vervreemding.

Democratie in Nederland en onze buurlanden heeft, met haar dubbel en dwars gewaarborgde rechterlijke onafhankelijkheid, bindingen aan Europese mensenrechten, ingewikkelde verdelingen van bevoegdheden en cultuur van beraad, het zichzelf moeilijk gemaakt. Dat kan tot zorgeloosheid leiden, maar een kritische pers en onafhankelijke instanties zoals ombudslieden en rechters moeten de democratie scherp houden. Wie sterke leiders zoekt die boosheid in daden omzetten, zal dat als hinderlijk ervaren, maar voor wie beseft dat meerderheden geen heersers over minderheden mogen worden, is dat een basis van vertrouwen. Democratie in Nederland is zo gek nog niet.

Deze bijdrage verscheen ook in SC: Wetten en regels verklaard op 15 november 2016